

Ż Y C I E N A U K O W E W K R A J U

Z PRAC INSTYTUTU HISTORII PAN

PRACE POLSKO-RADZIECKIE NAD WYDAWNICTWEM ŹRÓDEŁ DO POWSTANIA 1863 R.

W dniach 4-6 czerwca 1957 r. odbyło się w Moskwie posiedzenie mieszanej komisji polsko-radzieckiej, powołanej przez Instytut Historii PAN oraz Instytut Słowianoznawstwa AN ZSRR dla przygotowania wydawnictwa źródeł do dziejów powstania styczniowego. Na otwartym zebraniu z udziałem większej grupy radzieckich historyków i archiwistów wygłoszono referaty: o ogólnej problematyce powstania styczniowego (S. Kieniewicz) oraz o materiałach do historii powstania znajdujących się w archiwach polskich (I. Koberdowa) i radzieckich (A. I. Łoginowa). W ściślejszym gronie omówiono program prac na czas najbliższy. Siłami archiwistów obu krajów podjęto obecnie systematyczną kwerendę, która powinna objąć całość dochowanego materiału rękopiśmiennego do historii wydarzeń z lat 1861-64. Na podstawie wyników tej kwerendy zostanie opracowany szczegółowy plan wydawnictwa. Niezależnie od tego postanowiono już teraz ustalić publikację niektórych partii akt stanowiących zamknięte całości, w szczególności ważniejszych akt śledczych i sądowych. Ponieważ archiwa radzieckie zawierają znacznie więcej tych akt niż silnie przetrzebione archiwa polskie, bierze się pod uwagę możliwość udziału historyków polskich w pracy edytorskiej nie tylko nad polskimi, ale i nad radzieckimi archiwaliami. Do czasu następnego zebrania komisji (zapewne w grudniu br. w Warszawie) obie strony zobowiązały się zaprojektować tomy wydawnictwa przeznaczone do opublikowania w pierwszej kolejności.

S. K.

OBRONA PRACY KANDYDACKIEJ MARIANA BISKUPA

W dniu 28 czerwca br. odbyła się w Instytucie Historii PAN obrona rozprawy kandydackiej dra Mariana Biskupa „Zjednoczenie Pomorza Wschodniego z Polską w połowie XV wieku“. Dr Biskup jest pracownikiem Zakładu Atlasu Historycznego Instytutu (jego prace z tego zakresu zostaną omówione w jednym z najbliższych numerów „Kwartalnika“), w szczególności zaś znanym już z szeregu prac badaczem dziejów Prus Królewskich. Ogłosił ostatnio m. in. wespół z K. Górskim okazały tom I Akt Stanów Pruskich, stanowiących kontynuację publikacji Toepfena.

Recenzentami rozprawy byli prof. prof. Karol Górski i Gerard Labuda.

Autor wyszedł z założenia, że tak istotny w dziejach Polski XV wieku problem zjednoczenia Pomorza Wschodniego (Prus) z Polską był już od lat przedmiotem badań, głównie dawniejszej historiografii niemieckiej. Jednakże opracowania jej

w znacznym stopniu nacechowane elementami nacjonalizmu (o najnowszych pracach z tej dziedziny pisze Autor w artykule recenzyjnym, który ukaże się w nrze 5 „Kwartalnika“ z b. roku), skupiły się głównie na niektórych wydarzeniach politycznych, nie dostrzegały złożoności kryzysu państwa zakonnego ani więzów łączących jego mieszkańców z Polską. Oceniając z kolei prace polskie, Autor uwydatnia ich walory, jak zwłaszcza badań nad stosunkami panującymi w tym państwie i rolą Związku Pruskiego K. Górskiego, jednakże wskazuje również, że nie uwzględniły one szerzej aspektu społeczno-gospodarczego tych problemów i międzynarodowego. Po raz pierwszy problemy te powiązały z podłożem gospodarczym powojenne studia M. Małowista.

W recenzjach z omawianej pracy zwrócono uwagę zarówno na jej nowe ujęcia metodologiczne, jak i co ma znaczenie podstawowe, wyzyskanie przez M. Biskupa bardzo dużego materiału archiwalnego. Wyzyskał on w szczególności obfitą i bogatą korespondencję krzyżacką z dawnego archiwum królewieckiego, znajdującą się obecnie w Getyndze, które to materiały zostały autorowi udostępnione w postaci mikrofilmów.

Do najbardziej interesujących ustępów rozprawy należy m. in. zanalizowanie po raz pierwszy (na podstawie właśnie nowych materiałów) opozycji antyklerykalnej, która poważnie zaznaczyła się zwłaszcza na Pomorzu nadwiślańskim w latach 40-ch i 50-ch. Jej przejawem była wrogość stanów wobec wyższego kleru, biskupów i kapituł jako wielkich właścicieli ziemskich, którzy w dziedzinie gospodarczej postępowali na wzór władz zakonnych, a także wzrost niechęci do kleru parafialnego. Te i inne fakty świadczyły także o rozszerzeniu się kryzysu duchowego państwa zakonnego, na co, dodajmy, zwrócił uwagę w tym kontekście również Z. Wojciechowski.

Wyrazicielem opozycji był Związek Pruski. Autor wykazał, że w znacznym stopniu reprezentował on dążenia różnych warstw. W jego skład wchodził również przedstawicielstwo tzw. wolnych Prusów, szukając oparcia przeciw dążeniom Zakonu zmierzającym do zepchnięcia ich do pozycji chłopów. Konfederacja pruska nie odsuwała się też zupełnie od współdziałania z chłopami, zwłaszcza z terenu Żuław, Pomorza nadwiślańskiego i ziemi chełmińskiej, aczkolwiek nie dopuszczała do rozszerzenia się walki chłopów z Krzyżakami.

Obszernie i gruntownie przedstawił Autor ekonomiczno-społeczne przesłanki zjednoczenia. Zanalizował również powiązania kulturalne, jak i główne momenty ideologii zjednoczeniowej. Te ostatnie jednak wymagały by zapewne jeszcze, w szerszym kontekście ogólnopolskim i europejskim, dalszych studiów. Żywo rozwijała się w tym czasie tzw. kolonizacja mazurska, a także dość duże — Autor dowodzi, że nawet masowe — zbiegostwo chłopów z Mazowsza, ziemi dobrzyńskiej i innych jeszcze terenów do Prus. Zbiegowię ci stanowali tu element niezbędny dla odbudowy zniszczonej gospodarki rolnej. Znaczne były wreszcie stosunki kulturalne, czego dowodem był fakt licznych zapisów przybyszów z Pomorza w metryce Uniwersytetu Krakowskiego oraz szerzenie się znajomości języka polskiego, zwłaszcza wśród mieszczaństwa pomorskiego.

Polemiczne uwagi recenzentów i dyskusję z Autorem wywołało w szczególności przedstawienie niektórych zagadnień politycznych, związanych czy to z niedostatecznie jeszcze możliwym do zbadania (ze względu na częściowe tylko udostępnienie dawnego archiwum królewieckiego) rozwojem wydarzeń w Prusach, jak i południowo-wschodnim kierunkiem polityki państwa polskiego, w którym dominującą rolę odgrywał Oleśnicki. Ścisłjsza ocena jego roli, a także niektórych innych wystąpień, jak Oporowski, wymaga jeszcze pogłębienia. Swoją drogą, jak to

wskazał G. Labuda, Autor skupił się w swej rozprawie głównie na tych sprawach, do których uzyskał nowe materiały źródłowe, i na tych momentach, w których uznał za możliwe wysunięcie pewnych nowych koncepcji. W końcowej redakcji rozprawy, licząc się zresztą jak najślusniej z koniecznością zwięzłości, należałoby jednak szerzej uwzględnić również sprawy lepiej dotąd przebadane i znane, dla pełniejszego obrazu rzeczy.

Rada Naukowa Instytutu jednogłośnie przyznała drowi Biskupowi stopień kandydata nauk historycznych. Przewód ten należy uznać za jeden z najciekawszych i najpoważniejszych w Instytucie.

bl

HISTORIA A SOCJOLOGIA

Dnia 17 czerwca zakończył pierwszy rok swej ożywionej działalności klub dyskusyjny, który powstał w październiku ub. roku z inicjatywy młodych pracowników naukowych Instytutu Historii. Spotkania klubowe przy czarnej kawie, odbywające się w sali Kościuszkowskiej lub bibliotece Instytutu, poświęcane były zawsze tematом szczególnie aktualnym z dziedziny organizacji życia naukowego, ideologii, polityki i zagajane z reguły przez zapraszanych specjalistów, przyciągały coraz większą liczbę uczestników, również spoza Instytutu. Ostatnio organizatorzy klubu powzięli myśl zorganizowania kilku zebrań dyskusyjnych na temat związków między nauką historyczną a dyscyplinami pokrewnymi. Pierwsza dyskusja tego typu była właśnie ostatnio w roku 1956/7. Temat „Historia a socjologia“, przy obecności 40 słuchaczy, zagał zaproszony przez klub prof. Stanisław Ossowski oraz — jako drugi — prof. Witold Kula. W dyskusji wzięli udział: prof. Marian Małowist, prof. Iza Biezuńska, mgr. Bronisław Geremek, dr Andrzej Wyczański, kand. n. Antoni Mączak, kand. n. Łukasz Hirszowicz, mgr. Janina Żurawicka, mgr Biedka. Dyskusja skoncentrowała się wokół ustalania rozróżnień między przedmiotem badań socjologicznych i historycznych. Prof. Ossowski w swej odpowiedzi dał wyraz przekonaniu, że znacznie bardziej interesująca od sporów o takie rozróżnienia (nie dające się zresztą ustalić w sposób ścisły i ogólnie obowiązujący) wydaje mu się analiza różnych typów „wychowania“ uczonego. Innymi słowy: socjologiczna obserwacja rzeczywistych różnic między postawą naukową i zachowaniami typowego socjologa i typowego historyka. Wypada się chyba zgodzić z tym poglądem.

Działalność klubu dyskusyjnego w Instytucie Historii będzie wznowiona w październiku rb.

jł

CZTERDZIESTOLECIE PRACY NAUKOWEJ PROF. M. H. SEREJSKIEGO

28.IV. br. w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego odbyło się spotkanie koleżeńskie w związku z 40-leciem pracy naukowej prof. Mariana Henryka Serejskiego. Na wyraźne jego życzenie obchód jubileuszu ograniczony został do tych ram.

M. H. Serejski urodził się w Warszawie 3.V.1897 r. Studia wyższe odbywał na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego, najpierw pod kierunkiem M. Kreczmarę, później M. Handelsmana. W r. 1917 ogłoszona została drukiem w czasopiśmie „Pro Arte et Studio“ jego pierwsza praca pt. „Przyczynki do

ruchu Katyliny — społeczne jego podstawy“, przygotowana na seminarium prof. M. Kreczmara. Już tematyka tej pierwszej pracy wskazuje na zainteresowanie M. H. Serejskiego zagadnieniami społecznymi. Warto jeszcze dodać, że w czasie swych studiów na Uniwersytecie Warszawskim był on członkiem Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej.

Później M. H. Serejski pod kierunkiem M. Handelsmana zajął się zagadnieniami wczesnego średniowiecza, wynikiem czego były m. in. prace: „Idea Imperium Romanum w Galii Merowińskiej w VI stuleciu“ („Przegląd Historyczny“ 1925), „Zagadnienia końca świata starożytnego“ („Księga Pam. ku uczczeniu dwudziestoletniej działalności naukowej prof. Marcelego Handelsmana“, Warszawa 1929), „Na pograniczu starożytności i średniowiecza“ („Przegląd Historyczny“ 1930), „Podstawy wytwarzania się poczucia wspólnoty europejskiej we wczesnym średniowieczu“ („Sprawozd. z posiedzeń Tow. Nauk. War., Wydz. III“ 1936), „Idea jedności karolińskiej. Studium nad genezą wspólnoty europejskiej w średniowieczu“ (Warszawa 1937), „Kościoł we wczesnym średniowieczu a saecularis scientia“ („Przegląd Historyczny“ 1938). M. H. Serejski doktoryzował się na Uniwersytecie Warszawskim w r. 1925, a habilitował w 1937.

W czasie wojny M. H. Serejski aresztowany przez hitlerowców przez dłuższy czas przebywał w Oświęcimiu. Po wojnie rozpoczął pracę na Uniwersytecie Łódzkim jako kierownik Katedry Historii Społecznej Starożytności i Średniowiecza, a później Katedry Historii Powszechnej. W Łodzi rozwinął żywą działalność naukową na polu badań nad historią historiografii. Z tego zakresu publikuje m. in. studia: „Problematyka historii historiografii“ („Pam. VII Zjazdu Historyków Polskich we Wrocławiu“, 1948, t. II), „Próba charakterystyki ideologicznej postawy J. Lelewela jako historyka“ („Przegląd Historyczny“ 1950), „Projekt planu badań w zakresie historii historiografii polskiej“ („Kwartalnik Historyczny“ 1951), „Rzut oka na historiografię polską w dobie kapitalizmu, do pocz. XX w.“ („Przegląd Nauk Hist. i Społ.“ 1950), „Idea narodu w burżuazyjnej historiografii polskiej od schyłku XVIII do końca XIX w.“ („Przegląd Nauk Hist. i Społ.“ 1952), „Studia nad historiografią Polski“. K. B. Hoffman (Łódź 1953), „Joachim Lelewel — Z dziejów postępowej myśli historycznej w Polsce“ (Warszawa 1953), „Z zagadnień genezy państwa polskiego w historiografii“ („Kwart. Hist.“ 1953), „Miejsce pozytywistycznej szkoły warszawskiej w historiografii polskiej XIX stulecia“ („Kwart. Hist.“ 1955), skryпт: „Zarys historii historiografii. Cz. I i II“ (Łódź 1954—1956) i in. Ostatnio ukończył on większą pracę o koncepcji historii powszechnej Lelewela i jej genezie. Wokół siebie grupuje prof. Serejski sporo uczniów zajmujących się tymi zagadnieniami, z tego też kręgu wyszedł szereg prac naukowych.

Prof. Serejski ma duże zasługi w organizacji życia naukowego na terenie Łodzi. Z jego m. in. inicjatywy podjęte zostało wydawnictwo „Przeglądu Nauk Historycznych i Społecznych“ oraz „Zeszytów Naukowych UŁ“. Od wielu lat bierze w szczególności czynny udział w pracach Zarządu Łódzkiego Towarzystwa Naukowego oraz pełni funkcje prezesa Oddziału Łódzkiego Polskiego Towarzystwa Historycznego.

B. B.

ARCHIWUM POLSKIEGO TOWARZYSTWA HISTORYCZNEGO
I REDAKCJI „KWARTALNIKA HISTORYCZNEGO“

Na prośbę PTH Biblioteka Oddziału Lwowskiego Ukraińskiej Akademii Nauk przekazała wiosną r. b. Towarzystwu jego dawne lwowskie archiwum. Są to papiery Zarządu Głównego, niemal wyłącznie z lat międzywojennych oraz kilku lat pracy redakcji Kwartalnika, do pocz. września 1939 r. Całość obejmuje 6 m. akt przeważająco rozłożonych w 667 teczkach. Nad materiałem administracyjnym i skarbowym przeważają: obfita korespondencja oficjalna i półoficjalna, protokoły posiedzeń Zarządu Głównego, akta IV—VI Powszechnych Zjazdów Historyków Polskich oraz udziału Polaków w Zjazdach międzynarodowych, sprawozdania oddziałów Towarzystwa (na uwagę zasługuje zarys historii najstarszego — krakowskiego, pióra J. Feldmana).

W archiwum Kwartalnika zasługuje na uwagę, wciąż nie pozbawiona aktualność! dyskusja nad charakterem pisma i jego reformą, przeprowadzona z inicjatywy środowiska warszawskiego w r. 1936. Wartość nie tylko zabytkową ma teka redakcyjna zesz. 3 t. 53, którego druk przerwał wrzesień 1939 r. Jego artykuły nie straciły wartości w ciągu 18 lat i z tym opóźnieniem się ukażą (ostatnia rozprawa A b r a h a m a, Jedyne polskie biskupstwo przed rokiem 1000 ukazała się w roku 1950). Na uwagę zasługuje widoczna z akt wzorowa organizacja prac redakcji za czasów Kazimierza Tyszkowskiego (1937—1939).

Zanim ten pokaźny zespół będzie całkowicie uporządkowany można już stwierdzić, że przybył bardzo bogaty materiał do historii polskiej nauki historycznej i jej organizacji. Trzeba żałować, że nie dało się go już uwzględnić w drukującej się księdze 70-lecia Towarzystwa.

Archiwalia te Zarząd Główny PTH, wraz z aktami VIII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich z r. 1948 i otwockiej Konferencji Metodologicznej 1951/2 złożył jako depozyt w Archiwum Naukowym PAN.

Ht